

TEXTIL V MUZEU

ROČNÍK 17 / 2021

 TECHNICKÉ
MUZEUM
V BRNĚ

TEXTIL V MUZEU

ROČNÍK 17 / 2021

Odborné recenzované periodikum vydávané Technickým muzeem v Brně ve spolupráci s odbornými komisemi Asociace muzeí a galerií ČR.

TEXTILE IN MUSEUM

VOLUME 17 / 2021

Reviewed journal Publisher by the Technical museum in Brno in cooperation with the Commissions of the Association of Museums and Galleries of the Czech Republic.

Editor: Petra Mertová

Redaktor: Pavla Stöhrová

Jazyková korektura: Sandra Strapková, Ingrid Kosová, Alexandra Žovincová

Překlady do angličtiny: EKO-překlady s.r.o., Praha

Sazba: Igor Řezáč

Tisk: Reprocentrum Blansko

Vydání první

www.technicalmuseum.cz/casopisy/textil-v-muzeu/

Reprodukování snímků a materiálů uveřejněných v tomto periodiku je možné pouze se souhlasem vydavatele a současně se souhlasem jejich vlastníků, autorů a správců. Poz. red.: Bibliografické citace a poznámkový aparát byly dle možností redakce sjednoceny na základě platných pokynů pro autory časopisu *Textil v muzeu*. Žádáme autory o důsledné dodržování nastavených pravidel. Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí textů v případě jejich nedodržení. Nevyžádané příspěvky redakce nevrací.

Periodikum *Textil v muzeu* je vědeckým časopisem řízeným redakční radou. Jeho obsah je koncipován mezioborově. Vychází jednou ročně. Příspěvky procházejí oponentním řízením a dále jsou schváleny redakční radou periodika. Podrobné pokyny pro autory jsou uveřejněny na webových stránkách časopisu www.technicalmuseum.cz/casopisy/textil-v-muzeu/. Redakce přijímá texty včetně obrazových příloh v podobě dané pokyny pro autory vždy elektronickou cestou na adrese mertova@tmbrno.cz do 30. 6. daného roku pro recenzovanou část periodika a do 31. 7. daného roku pro nerecenzovanou část. O přijetí textu do redakčního zpracování jsou autoři řádně informováni.

© **Technické muzeum v Brně, 2021**

ISBN 978-80-87896-99-0

ISSN 1804-1752

REDAKČNÍ RADA / EDITORIAL BOARD

doc. Mgr. art. Sylvia Birkušová

Atelier reštaurovania textilu VŠVU Bratislava

PhDr. Helena Březinová, Ph.D.

Archeologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., Praha

Ing. Jindřiška Drozenová

Muzeum hlavního města Prahy

PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové

PhDr. Petra Mertová, Ph.D.

předsedkyně redakční rady

Technické muzeum v Brně

Mgr. Pavla Stöhrová

Technické muzeum v Brně

Ing. Markéta Škrdlantová, Ph.D.

Vysoká škola chemicko-technologická

PhDr. Juraj Zajonc, CSc.

Ústav etnológie a sociálnej antropológie

Slovenskej akadémie vied

Adresa vydavatele:

Technické muzeum v Brně

Purkyňova 105, 612 00 Brno

www.tmbrno.cz

info@tmbrno.cz

Objednávky vyřizuje knihovna@tmbrno.cz

Periodikum bylo vydáno s podporou Ministerstva kultury ČR z programu Kulturní aktivity 2021

KDYŽ V RUKOU KVĚTY NEVADNOU, ALE ROZKVĚTAJÍ. DAGMAR DVOŘÁKOVÁ - VZORKAŘKA TEXTILNÍCH KVĚTIN.

Kateřina Hrušková

Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

Studie představuje vzorkařku květinářského státního podniku v Dolní Poustevně–Dagmar Dvořákovou. Pocházela z rodiny se silnou květinářskou tradicí i vazbami na Šluknovský region. I přes vlastní plány nakonec v roce 1970 nastoupila do Centrofloru. Výrazně ji ovlivnilo předchozí studium na Střední uměleckoprůmyslové škole sklářské v Železném Brodě. Do sériové výroby květin se snažila opakovaně vnést přidanou hodnotu uměleckého díla. Mezi specifika její práce patřila bohatá kombinace materiálů, kontrastní pojetí barev, velké rozměry a druhotné dekorace textilií razítkováním, polepem nebo sítotiskem. Účastnila se řady výstav i oborových soutěží, kde mnohokrát uspěla. Studie vznikla v rámci pětiletého projektu Design československého skla a bižuterie 1948–1989, tento dílčí výzkum je zaměřen na dokumentaci práce vzorkařů jako individuálních tvůrců, identifikaci jejich vzorků s autory a získání dostatečného doplňkového materiálu přímo od těchto pamětníků.

Klíčová slova: *Centroflor, Dagmar Dvořáková, Dolní Poustevna, Jablonecká bižuterie, textil, umělá květina*

WHEN THE FLOWERS IN YOUR HAND DON'T WITHER, BUT BLOOM. DAGMAR DVOŘÁKOVA, FABRIC FLOWER SAMPLER

This study gives an introduction to sampler at the floricultural state enterprise in Dolní Poustevna, Dagmar Dvořáková. Dagmar came from a family with a long floricultural history and with links to the Šluknov region. In spite of having other plans for herself, in the end she joined Centroflor in 1970. She was significantly influenced by her previous studies at secondary glassmaking school. She repeatedly endeavoured to bring the added value of artwork to the mass production of flowers. Some of the specific features of her work included a rich combination of materials, contrasting colour concepts, large sizes and secondary decoration of the fabrics through stamping, gluing or screenprinting. She took part in a number of exhibition and professional competitions, which she saw

success in many times. This study was written as part of a five-year project, Czechoslovak Glass and Costume Jewellery Design 1948-1989, with this aspect of research focused on documenting the work of samplers as individual creators, identifying their samples with authors and acquiring sufficient additional material from those around at the time.

Keywords: *Centroflor, Dagmar Dvořáková, Dolní Poustevna, Jablonec costume jewellery, textiles, artificial flowers*

Tato studie je věnována Dagmar Dvořákové, vzorkaře dneš již neexistujícího podniku Centroflor, Dolní Poustevna. Do vzorovacího oddělení největšího československého producenta umělých květin nastoupila po studiích na Uměleckoprůmyslové škole sklářské v Železném Brodě a pracovala zde více než dvacet let. Stala se autorkou celé řady originálních vzorků, především šatových ozdob. Její vzory získaly četná ocenění v rámci profesních soutěží i výstav. Je rovněž autorkou nebo spoluautorkou nových technologických řešení. Do květinářské tvorby se snažila vnášet nové nápady a postupy a průmyslově vyráběné umělé květině přidat hodnotu uměleckého předmětu. Řada jejích nápadů se bohužel do sériové výroby nedostala, a zůstala tak pouze v rovině prototypu. To se týkalo především předmětů s dodatečnou dekorací textilií. Studie se snaží zachytit inspirace a charakteristiku tvorby Dagmar Dvořákové, specifické dekorativní postupy, oblíbené motivy nebo kombinace materiálů. Zahrnuta je také účast na soutěžích a výstavách, kde za svou tvorbu získala řadu ocenění.

Studie vznikla v rámci dlouhodobé výzkumné činnosti realizované v rámci projektu „Design československého skla a bižuterie 1948–1949“ financovaného z programu NAKI II. Cílem dílčí badatelské aktivity je dokumentovat tvorbu vzorkařek a vzorkařů, výtvarnic a výtvarníků působících v rámci vzorovacího oddělení nebo oddělení technicko-výtvarné přípravy výroby podniků jabloneckého bižuterního průmyslu. Tito mnohdy vysoce kvalifi-

kování výtvarníci, znalí řemesla, tvořící kvalitní designové výrobky a přinášející inovace v materiálech i finálním zpracování, byli často anonymně skryti. Dosud publikované texty, stejně jako tato studie, chtějí upozornit na fenomén vzorkařské tvorby v kreativních průmyslech, která stála za úspěchy a dobrým renomé českého ozdobnického zboží exportovaného do celého světa.

Text přibližuje na konkrétním příkladu práci návrháře či návrhářky umělých květin. Práci, jejíž součástí je nejen potřebná fantazie a výtvarný talent, ale také dokonalá znalost možností i limitů materiálů a technologií, bez které by vzorky nebylo možné realizovat ani sériově vyrábět.

Druhým cílem tohoto textu je představit na příkladu tvorby Dagmar Dvořákové průmyslově zhotovované textilní květiny, jako oděvní i interiérový doplněk, na jehož počátku byla autorská návrhářská tvorba reagující na soudobé trendy v oblasti estetiky, materiálů i způsobu zpracování, ale také omezující požadavky¹ výtvarné rady nebo omezené technické či materiálové možnosti způsobené krizí v jiných výrobních oborech. Zároveň se tento text snaží vzbudit zájem o studium a muzejní dokumentaci tohoto jedinečného materiálu, který je ve veřejných sbírkových institucích nedostatečně zastoupen.

Text vznikl na základě studia dobových materiálů, archíválií, oborového periodického tisku a rozhovoru autorky s Dagmar Dvořákovou.²

PŘEHLED LITERATURY A VHODNÝCH PERIODIK K TÉMATU

Tato studie v sobě zahrnuje dvě témata, a to vzorování ozdobnického zboží a květinářskou výrobu v podniku Centroflor. Obě témata nejsou z hlediska historiografie zcela dobře ukotvena. Podniku Centroflor se bohužel nevěnují ani dosud vydané monografie k tématu jabloneckého bižuterního průmyslu, a to z důvodu sortimentní odlišnosti a geografického odloučení. Následující kapitola nicméně zahrnuje několik vhodných titulů ke studiu této problematiky.

K historii podniku Centroflor je základním studijním materiálem rukopis Jana Bednáře z roku 1985 s názvem *Vznik a vývoj koncernového podniku Centroflor*.³ Rukopis je dostupný v knihovně Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Obsahuje základní historický přehled vývoje podniku, ale také přehled podniků začleněných během procesu znárodnění květinářského průmyslu. Tím je také vhodnou informační základnou pro ty, kteří by měli zájem o případné studium výroby umělých textilních květin v Československu v meziválečném období. Dílo, které alespoň částečně zmiňuje export květinářského sortimentu do zahraničí v době socialismu je specifická vzpomínková publikace *Jablonec. 50 let ve světě bižuterie*,⁴ sestavená Dagmar Patočkovou. Zahrnuje i několik drobných zmínek a vzpomínek pracovníků podniku k obchodu s výrobky Centrofloru a delimitaci obchodu této komodity z Prago-exportu pod PZO Jablonex.

V roce 2020 byla vydána kolektivní monografie *Kaleidoskop vkusu. Československá bižuterie na výstavách 1948–1989*,⁵ jejímž tématem je prezentace podniků Průmyslu jablonecké bižuterie (PJB) na tuzemských a zahraničních výstavách

a veletržích, a to včetně Centrofloru, jehož prezentace v publikaci je srovnatelná s ostatními podniky. V mnoha ohledech se jedná o první obsáhlejší publikační výstup k Centrofloru vůbec. Ve vztahu k této studii je vhodné zmínit závěrečnou kapitolu publikace, která se věnuje vybraným vzorkařkám a vzorkařům všech podniků PJB.

K tématu vzorování textilních květin a činnosti vzorovacího oddělení je naprosto a zcela nezastupitelným zdrojem informací oborový čtrnáctideník *Sklo a bižuterie*,⁶ který vycházel mezi lety 1965–1990 a přinášel poměrně široké spektrum zpráv z podniků PJB, a to od rozvoje a řízení podniků přes technologické a designové novinky, úspěchy na výstavách, soutěžích a veletržích až po politicky motivované aktivity. V řadě čísel jsou fotografie prezentující jak běžnou tvorbu, tak novinky. Limitující je bohužel skutečnost, že se jedná o fotografie černobílé. Periodikum je dostupné ve vybraných knihovnách a archívech. Je nicméně nutné podotknout, že jako dobový materiál vyžaduje kritický přístup. Další dobová periodika jako *Československá sklářská revue*, *Domov* nebo *Tvar* toto téma více méně mívají nebo zmiňují pouze okrajově.⁸ S módními květinami, tzv. šatovkami je možné se setkat skrze dobové módní fotografie ÚBOKu, který s Centroflorem spolupracoval.

Přehled o základním nabízeném sortimentu květinářského a ozdobnického zboží přináší katalog vydaný v 70. letech 20. století Jablonexem ve čtyřjazyčné mutaci a s poetickým názvem, který se dá přeložit jako *V poezii je tolik krásy, v květině je tolik poezie*.⁹ Prezentuje dostupnou škálu květin a plodů, včetně výrobního programu z plastických hmot. Z pohledu technologie výroby květin i umělých plodů a přehledu používaných materiálů jsou neocenitelným studijním materiálem dobové podnikové učebnice zbožíznalství.¹⁰

PŘEDMĚT STUDIA A METODOLOGIE

Předmětem studia je osobnost vzorkařky Dagmar Dvořákové, rozené Matějkové, která v letech 1970–1990 pracovala jako zaměstnanec vzorovacího oddělení podniku Centroflor, se sídlem v Dolní Poustevně. Díky svému zájmu o obor i díky stejné profesní orientaci rodičů i dalších příbuzných, se jí podařilo velmi dobře proniknout do výrobní technologie a v rovině návrhů propojovat umělecké záměry a klasické výrobní postupy. Květinářská tvorba Dagmar Dvořákové je dobře zdokumentována v periodiku *Sklo a bižuterie* v rámci fotodokumentace exponátů. Fotografie exponátů vystavených na mezinárodních výstavách bižuterie v Jablonci nad Nisou jsou v několika případech uloženy v archivní sbírce v Muzeu skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Fyzický materiál ke studiu je značně omezen, jelikož se dobové vzorky nestaly součástí žádné paměťové instituce. Vybrané vzorky jsou součástí soukromých sbírek. V roce 2021 získalo MSB do sbírky jednu kompletní kolekci Dagmar Dvořákové z roku 1992 v tzv. reflexních barvách. Je unikátní svou celistvostí a prezentuje způsob rozpracování motivu a jeho využití a modifikace pro různé výrobky. Při zpracovávání umělých květin a vzorování byly využity postupy a klasifikace využití při předchozím zpracovávání materiálů i dokumentace vzorkařů bižuterního průmyslu.

Cílem je, aby získané poznatky byly dále využitelné pro identifikaci formou komparace s tímto nasbíraným materiálem. Pro zpracování životopisu autorky bylo využito kombinace studia dobových materiálů, v tomto případě především periodik, a archivní sbírky MSB a získané poznatky byly následně konfrontovány s autorkou formou rozhovoru,¹¹ během kterého byly doplněny chybějící biografické údaje, dobové souvislosti, ale také ověřeno autorství u dohledaného materiálu. Součástí práce s autorkou byl také rozbor jednotlivých vzorků (trojrozměrných a fotografií), který byl zaměřen na použité materiály a techniky, což se ukázalo zvláště cenné právě u obrazového materiálu.

PODNIK CENTROFLOR A JEHO VZORKOVNA

Centroflor byl podnik ve vlastnictví státu zaměřený na výrobu umělých květin a ozdobnického zboží z textilu, papíru a přírodních materiálů, od 60. let také z plastických hmot. Vznikl v roce 1948 začleněním znárodněných podniků zaměřených na výše uvedenou produkci a stal se největším výrobcem tohoto sortimentu v Československu. Do Průmyslu jablonecké bižuterie byl začleněn v roce 1961. Tato výrobně hospodářská jednotka (VHJ) vznikla v roce 1958. Začleněny do ní byly podniky, které se v předchozím desetiletí¹² zformovaly ze znárodněných bižuterních podniků. Jednalo se o podniky Bižuterie, Železnobrodské sklo, Skleněná bižuterie, Preciosa a Jablonecké sklárny. Obchod zajišťoval Podnik zahraničního obchodu¹³ Jablonex ustavený v roce 1952.¹⁴ Podnik Centroflor byl do VHJ PJB začleněn jako poslední roku 1961. Obchod s umělými květinami a ozdobnickým zbožím byl z PZO Pragoexport delimitován pod PZO Jablonex až v roce 1966. Centroflor zanikl v roce 1990 rozdělením na menší státní podniky, které prošly ne vždy zcela úspěšnou privatizací. Za nástupnické podniky lze dnes považovat Centroflor, s. r. o., ve Velkém Šenově a Moraviaflor v Olešnici na Moravě.

Sortiment podniku tvořily v první řadě umělé květiny využívané jednak jako oděvní doplňky – tzv. módy – na šaty a klobouky. Dále vázové dekorace, realistické nebo abstraktní, či vývazky – drobné svazky květin a různého materiálu pro dárkové balení. Další součástí nabídky byly atrapy – imitace různých plodů, dekorace pro tematická období, jako jsou Vánoce a Velikonoce, svatební a smuteční program, ale také aranžérský materiál pro výstavní a výlohovou tvorbu.¹⁵ Vedle ozdobnického zboží vyráběl také deštníky, šle a podvazky, a to do roku 1974. Součástí byly další květinářské závody v Děčíně, Olešnici, Netolicích nebo Chomutově.¹⁶ Od roku 1962 zhotovoval předměty z pěnového polystyrenu.

Na tuzemském trhu měl Centroflor jednoznačně dominantní pozici, nebyl ale jediným producentem tohoto sortimentu. Mezi podniky, které je vhodné zmínit, patří Mírex, Dvůr Králové nad Labem, brněnská Drutěva, lidové družstvo invalidů Brno, Invalida, družstvo invalidů, Ostrava nebo Lidové družstvo dřevozpracující v Jaroměřicích u Jevíčka. Na Slovensku to byl Remeselný údržbářský podnik, Košice nebo Kveta, lidové družstvo Nová Baňa, pobočný závod Zlaté Moravce a Bratislava. Export umělých květin a ozdobnického zboží zajišťoval nejprve PZO Pragoexport a od roku 1966 Jablonex.

Vývoz lze dělit na socialistické země, kterým dominoval SSSR, a kapitalistické země. Umělé květiny se úspěšně vyvážely na řadu trhů západní Evropy, ale také do USA. Velmi úspěšné byly výrobky Centrofloru dlouhodobě v Belgii, v 60. letech 20. století v USA, především u kloboukových květin, dále ve Velké Británii, ale také Itálii, kde se našemu zboží dařilo v 70. letech 20. století konkurovat tamní domácí produkci. Míra úspěchu v kapitalistických zemích závisela na schopnosti čelit celním omezením, výkyvům módních trendů, ale především asijské produkci z Hongkongu a Japonska.

Podnik se pravidelně účastnil tuzemských i zahraničních veletrhů a výstav. Je nutné zmínit, že nekvětinářské výrobky byly prezentovány zvlášť. Jako součást VHJ PJB se Centroflor účastnil pravidelně i Mezinárodních výstav bižuterie v Jablonci nad Nisou. Od roku 1977 začaly úspěchy sklízet i vzorkařky Centrofloru v individuální kategorii. Pravidelně byl podnik prezentován na Libereckých výstavních trzích, kde byly jeho výrobky používány také v rámci dekorací expozic. Svě nezastupitelné místo měl i na Mezinárodním veletrhu spotřebního zboží v Brně. Mezi největší úspěchy lze zařadit účast Centrofloru na světových výstavách Expo, především v Montréalu a Ósace.¹⁷ Vzorkovna květinářského sortimentu vznikla v roce 1955. Prvním vedoucím vzorkařem, který se zasloužil o vybudování tohoto oddělení, byl Ladislav Chmel, který položil základ zdejší orientace na maximálně realistické květiny. Vzorkovna měla zhruba padesát zaměstnanců, mezi nimiž bylo deset vzorkařek. Další zaměstnanci se podíleli na dokumentaci, cenové kalkulaci nebo rozmnožování vzorků pro archiv, obchodní a propagační účely, technické kontrole výrobků nebo jednání se zákazníky. Součástí byla tzv. vzorková síň určená k prezentaci zboží zákazníkům. Základem byla tzv. generální kolekce čítající tři až čtyři tisíce vzorků, které byly pravidelně obměňovány dle úspěšnosti prodeje novými vzorky. Vzorkařky musely být rovněž v případě potřeby k dispozici zákazníkům, především pro export do nesocialistických zemí se nabídka finalizovala přesně podle zákaznických požadavků, a to nejen vzhledových, ale také cenových. Vzorkařky se mohly pravidelně účastnit vnitropodnikových soutěží. Ty se konaly nejprve v souvislosti s organizací mezinárodních výstav bižuterie v Jablonci nad Nisou, tedy každé tři roky. Od konce roku 1978 byla organizována Anonymní vnitrokoncernová výtvarná soutěž, kam bylo možné přihlašovat výrobky dle různých kategorií. Ocenění vzorkaři získali jednak finanční ocenění, jednak možnost soutěžit dále o nejlepší výrobek koncernu, později oboru, jednak z úspěšných výrobků byly vybírány také předměty pro soutěž Ministerstva průmyslu a obchodu (MPO) Nejlepší výrobek oboru.

Vzorkaři vytvářeli paralelně vzorky pro tuzemský, a na základě požadavků pracovníků Jablonexu i pro zahraniční trh. Na odběr tzv. exkluzivit měli po určitou dobu právo objednávky pouze konkrétní klienti. Speciální vzorky se vytvářely i na základě zadání ÚBOKu, ale také zahraničních zákazníků, jejichž zástupci buď přijížděli, nebo za nimi vyjížděli vzorkaři do zahraničí.

Vedle této vzorkovny měly vlastní vzorkaře i další závody Centrofloru, kde se vycházelo z typu zde používané technologie. Obecně platilo, že vhodnost zařazení vzorků do výroby posuzovala výtvarná komise zřízená v roce 1966.

Obr. 1: Váza, malované sklo, soukromá sbírka.
Foto: K. Hrušková, 2021

DAGMAR DVOŘÁKOVÁ

Dagmar Dvořáková, rozená Matějková, se narodila roku 1951 v Březové nad Svitavou, malém městě v dnešním Pardubickém kraji. V současné době žije v Mikulášovicích, které leží asi 8 km od Dolní Poustevny. Její kořeny a rodina jsou s oblastí Šluknovského výběžku silně spojeny po několik generací. Pochází z českoněmeckého prostředí, což v tomto příhraničním regionu nebylo nic výjimečného. Pradědeček Josef Matějka přišel do regionu, konkrétně do Vilémova, jako inženýr – mostař, pracující u stavební firmy Franz Schön & Söhne, která zde v letech 1903–1904 stavěla železniční most ve Vilémově, jako součást trati z Mikulášovic do Dolní Poustevny.¹⁸ Zde se následně oženil a usadil se ve Vilémově. Prostřední bratr dědečka D. Dvořákové, Bohumil Matějka, byl určen jako národní správce továrny na umělé květiny a pestíky, známé jako Hilbertova pestíkárna.¹⁹ Podnik, kde již dříve pracoval, patřil jeho rodině, a měl k němu silnou osobní vazbu. Výroba této firmy byla po druhé světové válce přesunuta do Březové nad Svitavou a v roce 1948 začleněna do Centrofloru. Se svým strýcem do Březové odchází i Vilém Matějka. Tam potkává Sonju Schimpkeovou, svou budoucí manželku. V Březové se jim narodila dcera Dagmar. S. Schimpkeová, která spolu s matkou a dalšími Němci z Dolní Poustevny odjela pracovat do Březové jako dělnice do firmy Jiřího V. Topiče. Touto pracovní nabídkou uchránil J. V. Topič řadu poustevenských Němců před poválečnými represemi a násilným vysídlením. I tato firma²⁰ byla roku 1948 začleněna do podniku Centroflor.²¹ V roce 1953 se rodina s malou Dagmar vrací na Šluknovsko do Dolní Poustevny.

Obr. 2: Ukázka dekorace listů pomocí razítek, soukromá sbírka. Foto: K. Hrušková, 2021

Oba rodiče i další příbuzní, pracovali v poustevenském Centrofloru, a tak měla Dagmar Dvořáková ke květinářskému řemeslu velmi blízko. Navíc domácí práce zaměřená na výrobu některých polotovarů, například lístků (tzv. řapíkování), byla téměř v každé domácnosti. Její matka, Sonja Matějková, pracovala jako květinářka – zhotovitelka umělých květin a vynikala ve výrobě tzv. ručních růží, které jsou považovány za vrchol květinářské tvorby. Díky své zručnosti se stala instruktorkou na odborném učilišti v Dolní Poustevně, které pro potřeby Centrofloru vzniklo již v roce 1949. Otec Vilibald Matějka pracoval nejprve na pozici vedoucího atrap (imitací plodů a figurek), později jako ekonom závodu 1 a nakonec jako kontrolor jakosti. Kromě častého kontaktu s profesním prostředím ovlivnil Dagmar i umělecký talent v rodině. Prastrýc Bohumil Matějka byl vystudovaný grafik. Výtvarný talent se u ní projevil již v dětství. V době, kdy se rozhodovalo, zdali se přihlásí na Střední průmyslovou školu v Jablonci nad Nisou nebo na Střední uměleckoprůmyslovou školu sklářskou v Železném Brodě, přesvědčil jejího otce Bohuš Preidiger, tehdejší vedoucí oddělení 7 na PZO Jablonex, kam umělé květiny spadaly, aby dal dceru do školy v Železném Brodě. V roce 1966 tak Dagmar Dvořáková nastoupila na obor malování skla, pod vedením Jana Novotného a dílenské vedoucí Vlasty Maryškové. Již během studia často pracovala právě s motivem květin a rostlin. Inspiraci nacházela v odborné literatuře a časopisech, kterou si díky rodičům mohla zapůjčit v poustevenském podniku. Na období studií vzpomíná velmi ráda a oceňuje především přátelské prostředí a dobré vztahy s učiteli, často renomovanými výtvarníky. Kromě malování skla se také věnovala technice leptu. Během studií se s dalšími studenty zapojila roku 1969 do realizace skleněných mozaik na budově ředitelství UNICHEM v Pardubicích. Školu absolvovala v roce 1970 s maturitní prací, kterou byla kolekce objemných váz s malbou polotransparentními barvami nebo listrem. Jako motiv si vybrala vodní rostliny (obr. 1).

VZORKAŘKA CENTROFLORU

Po škole plánovala Dagmar Dvořáková nastoupit jako litografka do podniku Severografia v nedalekém Velkém Šenově.²² Díky tlaku rodiny nakonec nastoupila již v srpnu 1970 do Centrofloru, kde kromě rodičů pracoval i její strýc. První pracovní zkušenosti měla možnost nasbírat již během studií formou praxí. Po nástupu se v rámci tzv. kolečka seznámila se všemi provozy, včetně ekonomického úseku nebo úseku výstupní kontroly. Vedle výroby květin, to byla i například výroba umělého ovoce. Následně začala působit v rámci vzorkovny, kde se věnovala navrhování realistických i fantazijních květin. Jejím oblíbeným sortimentem byly tzv. módy. Jednalo se o květiny určené pro dekoraci oděvů (tzv. šatovky) nebo klobouků. V jejím případě jsou typické šatovky velké rozměrů. Dále navrhovala svatební vývazky nebo vázové květiny, které se také využívají pro další aranžérské zpracování. Jako další vzorkařky se i ona podílela na přípravě kolekcí pro specifické zákazníky ze zahraničí, například navrhla originální kolekci travin a lučních květů pro italské zákazníky. Vzorovala i výlohové dekorace a tzv. adjustáž, což byly vývazky na dárkové balení, které patřily mezi její nejoblíbenější typ výrobku, protože při jejich navrhování bylo možné tzv. popustit uzdu fantazii.

Od samého počátku bylo zřejmé, že ji Železnobrodská škola nesmírně ovlivnila v tom, že sériově zhotovované květiny chtěla obohatit o nové výtvarné prvky, dát jim přidanou hodnotu uměleckého díla, což bylo s průmyslovou výrobou tohoto typu produktu často obtížně slučitelné.

Jedním z mnoha specifik její tvorby byla druhotná úprava textilií a nekonvenční používání materiálů. Jednalo se například o různé potisky barvami, v 70. a 80. letech 20. století to bylo dekorování pomocí tzv. razítek, kdy bylo možné květinu lokálně doplnit malým tištěným dekorem (obr. 2). Takto se aplikovaly motivy puntíků nebo čárek pomocí anilinových barev. Od druhé poloviny 80. let 20. století si velmi oblíbila použití sítotisku na textil, který umožňoval dekoraci textílie v plné ploše dle vlastní volby. Jeden motiv tak bylo možné aplikovat na rozmanité materiály pocházející od různých výrobců. Spřízněnou duši pro tento typ dekorací našla později v Ing. Monice Lampové, která do Poustevny přišla z Výzkumného ústavu skla a bižuterie (VÚSAB), který byl špičkovým technologickým pracovištěm Jablonecké bižuterie. Ta se snažila o zavádění netoxických barev nebo netkané textílie, které měly efekt jemných syntetických materiálů, ale byly výrazně levnější.

Dalším dekoracním postupem, který se u Dagmar Dvořákové objevoval, bylo vrstvení textilií. Místo potisku nebo malby na látku vysekávala tvary, které se následně lepily na sebe. Díky tomu mohly vznikat jednak originální dekory, a především také kombinace neobvyklých materiálů. Vzorčky využívající sekundární dekorace materiálů se nicméně do výroby nedostaly, a byly zachovány jen jako prototypy úspěšné například ve výstavní nebo soutěžní rovině. To proto, že byly obtížně zařaditelné do velkosériové výroby. Nutno ale podotknout, že v rámci VHJ PJB se to stejné dělo i s řadou inovativních vzorů v bižuterních odvětvích. Obecně byla výstavní a soutěžní tvorba, užívaná pro podnikovou reprezentaci, odlišná od uznávaných vzorků pro skutečnou výrobu. Roli v tom hrály i požadavky zákazníků, u kterých často zvítězila cena nad estetikou.

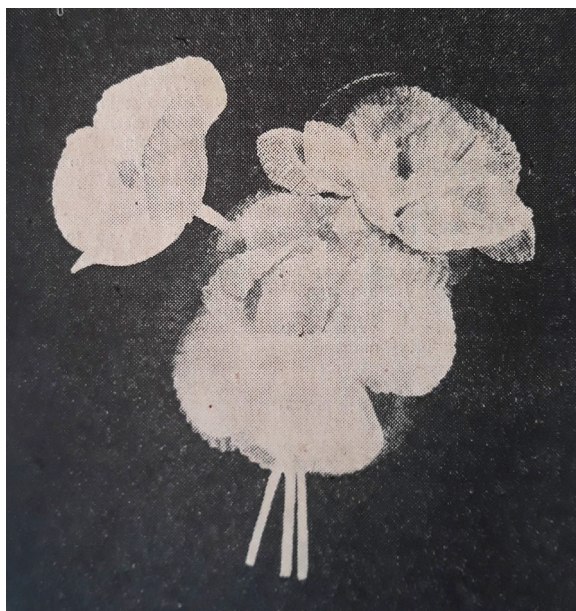
Obr. 3: Tráva, žinylka, textil, drát, papír, soukromá sbírka. Foto: K. Hrušková, 2021

Obr. 4: Vzorkovnicová karta melírovaných pestiků – zlepšovateľský návrh D. Dvořákové a J. Javorovského. Zdroj: soukromá sbírka

Obr. 5: První zleva kolekce Dagmar Dvořákové, Mezinárodní výstava bižuterie Jablonec 77, Expozice individuální bižuterie Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, knihovna

Obr. 6: Šatová ozdoba, organza, hedvábní, úprava plisováním. Foto převzato z: Sklo a bižuterie: Noviny pracujících podniků průmyslu jablonecké bižuterie. 1984, roč. 20, č. 3, s. 1

Co se týká materiálů obecně, je pro Dagmar Dvořákovou typický kontrast, ať ve vzoru nebo v materiálu. Sama přiznává, že jich ráda používala v rámci jedné květiny několik, včetně kombinací textilií s kůží, ale také bižuterními komponenty, skleněnými kameny nebo perlemi, převážně ohňovkami. Dalším typickým prvkem byla kompozice květu, která nepracovala s tradičními okvětními lístky, ale s listy určenými původně jako přízdoba. Z hlediska oblíbené barevnosti si mohla dovolit zvláště u vzorků na soutěže a výstavy popustit uzdu fantazii a realizovat květiny ve zcela nekonvenčních barvách, jejichž kombinace byla opět založená na kontrastu.

Počátkem 80. let 20. století připravila Dagmar Dvořáková kolekci travin a lučních květů – řebříčku, zlatobýlu nebo vratiče, a to na základě požadavků obchodní referentky PZO Jablonex Marie Šabachové, která pracovala v rámci skupiny 213 zaměřené na export do Itálie (obr. 3). Jednalo o ukázkou využití žinylky, ale také běžně dostupných materiálů jako pšeničná krupice, ve které se smáčely jednotlivé komponenty – pestíky pro dosažení objemu a neobvyklého tvaru. Originální návrhy zůstaly bohužel pouze v rovině prototypů.

Obliba kombinací barev se promítla i do zlepšovatelského návrhu z roku 1984 na výrobu melírovaných pestíků květin, jehož byla spoluautorkou s technologem Ing. Jiřím Javorovským (obr. 4). Jejich inovaci ocenila i komise Anonymní výtvarné vnitrooborové soutěže. S Ing. Javorovským také pracovala na vývoji realističtějšího vzhledu lístků.

Obr. 7: Dárková krabička z kolekce NOSTALGIE, plastická hmota, polyester, dekorováno sítotiskem, taftová stuha, MSB. Foto: K. Hrušková, 2021

Obr. 8: Šatová ozdoba z kolekce „ŠATOVÁ MÓDA“, samet, kůže, peří, dřevo, drát obtočený papírem, Průmyslový výrobek roku 1988, soukromá sbírka. Foto: K. Hrušková, 2021

Po rozdělení státního podniku Centroflor v roce 1990²³ pokračovala v rámci nástupnického podniku Novaflor, a to do roku 1992. Zde vytvořila jednak kolekci svatebních dekorací, ale také kolekci v tzv. akcentních barvách pracující opět se sítotiskem, která ale nebyla bohužel výrobně uznána. Po odchodu z Novafloru se vrátila ke své vystudované profesi malování skla, a to v rodinné firmě D STYL.

VÝSTAVY, SOUTĚŽE, OCENĚNÍ

Přehlídkou designérských novinek v bižuterním a ozdobnickém průmyslu byla již tradičně mezinárodní výstava bižuterie v Jablonci nad Nisou. Do roku 1974 se mohli vzorkařky a vzorkaři účastnit soutěžní části pouze v rámci podnikových kolekcí. Od roku 1977 dostali poprvé možnost změřit síly s renomovanými výtvarníky a ucházet se o medaile udělované mezinárodní jurý v individuální kategorii.²⁴ V tomto ročníku Dagmar Dvořáková představila originální kolekci puristicky pojatých fantazijních květin, které kombinovaly světle zelený podklad a tmavě zelenou nalepenou aplikaci (obr. 5). Svou první individuální zlatou medaili získala v roce 1983 za květiny s dekorem plisování (obr. 6).

Řadu oceněných vzorků získala i v rámci podnikových soutěží. V letech 1983, 1984, 1986 a 1989 byly její vzorky oceněny i jako nejlepší výrobky koncernu. V případě Anonymní výtvarně-technické soutěže to bylo v letech 1982, 1984 za zmíněné melírované pestíky a roku 1985 uspěla ve třech různých kategoriích. O rok později slavila úspěch kolekce drobných dárkových krabiček s názvem NOSTALGIE (obr. 7), kde poprvé využila látku dekorovanou sítotiskem. Oceněná byla i realistická orchidej, vzor CATLEYA. V roce 1987 hodnotící komisi naopak zaujala fantazijní šatovka MADEIRA, dekorovaná potiskem, který svým vzhledem připomínal dřevo. V roce 1988 byla po úspěchu v anonymní výtvarně-technické soutěži vybrána kolekce „Šatová móda“ do prestižní soutěže Ministerstva průmyslu a obchodu ČSR o Průmyslový výrobek roku.

Obr. 9: Šatová ozdoba, atlas, čínské hedvábí, univera (šifon), sítotisk, MSB. Foto: K. Hrušková, 2021

Kolekce rozměrných šatovek, v tehdy módních tmavých odstínech zelené, modré a fialové nebo červenohnědé, doplněné sametem, krajkou, peřím nebo stříbrnou metalickou látkou a bižuterními komponenty, v soutěži nakonec uspěla.²⁵ Kolekce v podstatě odráží typické rysy tvorby Dagmar Dvořákové – rozměrnost, kombinace materiálů a kontrast (obr. 8). Velmi úspěšná byla i následující kolekce, která opět využila sítotisk v plném rozsahu. Bylo zde použito kontrastní černobílé kombinace látek různých struktur a gramáží, a právě dekor potisku se stal společným prvkem (obr. 9). Kolekce byla opět navržena k účasti do soutěže Průmyslový výrobek roku, ale tentokrát bez ocenění.

ZÁVĚR

Kvalitní a nápadité vzorkačky a vzorkaři byli a dodnes jsou nezbytným předpokladem úspěchu kteréhokoliv kreativního průmyslu. Zatímco dnes je dáván důraz na autorství, v době socialismu tomu tak nebylo. Přesto bychom neměli tuto skupinu zaměstnanců opomíjet. Zvláště v době, kdy ještě řada z nich žije a je možné objevené poznatky konzultovat přímo s nimi. Jednou z nich je Dagmar Dvořáková, která mezi lety 1970–1992 působila jako vzorkačka v květinářském průmyslu, z toho dvacet v podniku Centroflor. Její osobitý styl a inovativní přístup si zaslouží pozornost i dnes. Její snaha obohatit velkosériově vyráběné květiny o přidanou uměleckou hodnotu si zaslouží naši pozornost. Za své vzorky získala řadu ocenění a uznání, rovněž se účastnila mezinárodních výstav bižuterie v Jablonci nad Nisou, kde se rovněž dočkala medaile. Vrcholem její tvorby byla kolekce oceněná v roce 1988 jako Průmyslový výrobek roku. To vše ukazuje, že design umělců květin, stejně jako vzorkaři a vzorkačky podniku Centroflor si zaslouží naši pozornost v rovině systematického výzkumu. Tato studie může být pouze první z mnoha.

Studie vznikla v rámci grantového projektu Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury ČR Design československého skla a bižuterie 1948–1989 (DG18P02OVV031).

Řešitelem projektu je Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

POZNÁMKY

- ¹ Pro Československý trh byl vzhled sortimentu v mnoha odhledech odlišný a výrazně umírněnější než pro zákazníky ze zahraničí, především z kapitalistických států. V zápisech ze Schůzí výtvarné rady se můžeme dočíst o různých požadavcích právě pro tuzemský trh, například na vzorek: *vázová dekorace do 6,- Kč SMC v realistickém pojetí*.
- ² Rozhovor s Dagmar Dvořákovou ze dne 20. 7. 2021, Mikulášovice, přepis nahrávky.
- ³ Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, knihovna. BEDNÁŘ, Jan. *Vznik a vývoj koncernového podniku Centroflor – rukopis*, Dolní Poustevna: Centroflor, 1985. Neustránkováno.
- ⁴ PATOČKOVÁ, Dagmar a kol. *Jablonex. 50 let ve světě bižuterie*. Jablonec nad Nisou: Jablonex, a. s., 2002. 157 s.
- ⁵ HRUŠKOVÁ, Kateřina – NOVÁKOVÁ, Kateřina Nora – NOVÝ, Petr. *Kaleidoskop vkusu. Československá bižuterie na výstavách 1948–1989*. Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2020. 212 stran. ISBN 978-80-86397-36-8. Dále jako HRUŠKOVÁ – NOVÁKOVÁ – NOVÝ (2020).
- ⁶ Sklo a bižuterie: Noviny pracujících podniků průmyslu jablonecké bižuterie, vycházel v letech 1964–1990.
- ⁷ Bižuterie, Centroflor, Preciosa, Skleněná bižuterie, Železnobrodské sklo a PZO Jablonex.

Obr. 10: Šatová ozdoba z oceněné kolekce (Anonymní výtvarná vnitrokoncernová soutěž, 1989), polyester, sítotisk. Foto převzato z: Sklo a bižuterie: Noviny pracujících podniků průmyslu jablonecké bižuterie. 1989, roč. 25, č. 24, s. 1

- ⁸ Drobné zprávy o poustevenském podniku a jeho závodech přináší také periodika *Noviny Jablonecka*, *Stráž severu*, *Cesta míru*, *Nástup* a *Vpřed*. Pro tuto studii nenabídly žádné nové poznatky.
- ⁹ *There is so much beauty in poetry, there is so much poetry in a flower*. Jablonec nad Nisou, nedatováno.
- ¹⁰ Např. *PZO Jablonec. Zbožiznalství jabloneckého zboží II*. Jablonec nad Nisou, nedatováno, strojopis.
- ¹¹ Rozhovor s Dagmar Dvořákovou ze dne 20. 7. 2021, Mikulášovice, přepis nahrávky.
- ¹² Proces formování jednotlivých podniků zachycuje

- například publikace: NOVÝ, Petr. *Jablonecká bižuterie*. Praha: Grada, 2008. 168 s. ISBN 978-80-247-2250-4.
- ¹³ Podnik zahraničního obchodu.
- ¹⁴ Od roku 1949 zajišťovala obchod s bižuterií pobočka podniku zahraničního obchodu Skloexport.
- ¹⁵ V rámci smutečního programu byly ze zbytkových tkanin podniku Hedva Rýmařov zhotovovány dekorace pro rakve, čalounění, polštáře, jednorázovou obuv atd.
- ¹⁶ Olešnice v okrese Blansko.
- ¹⁷ Více k tématu HRUŠKOVÁ – NOVÁKOVÁ – NOVÝ (2020).
- ¹⁸ VALCHÁŘOVÁ, Vladislava – BERAN, Lukáš, – ZIKMUND Jan, (eds.). *Industriální topografie: Ústecký kraj: průmyslová architektura a technické stavby*. Praha: ČVUT, 2011. 364 s. ISBN 978-80-01-04833-7.
- ¹⁹ Willy Hilbert, výroba umělých květín a součástí, Vilémov 158, konfiskace z národnostních důvodů, firma začleněna do n. p. Centrofloru, Dolní Poustevna na základě vyhlášky MP ze dne 10. 6. 1948.
- ²⁰ Jiří V. Topič – továrna na umělé květiny, listy a plody byla znárodněna vyhláškou 1769 ze dne 27. srpna 1948
- ²¹ Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, knihovna. BEDNÁŘ, Jan. *Vznik a vývoj koncernového podniku Centroflor – rukopis*, Dolní Poustevna: 1985, nestr.
- ²² Areál dnes patří firmě Centroflor, s. r. o., která dosud pokračuje ve výrobě textilních květín, ale také hobby předmětů a dekorací, které vycházejí z původního výrobního programu Centrofloru. Využívá také původní logo. Transformace byla ukončena 30. 3. 1991.
- ²³ Kategorie existovala od roku 1968, ale řadovým vzor-kařům nebyla účast povolena.
- ²⁴ Nejlepší výrobky Ministerstva průmyslu ČSR roku 1988. *Sklář a keramik*. 1989, roč. 39, č. 7, s. 209–212.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Archivní materiály

Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, knihovna, BEDNÁŘ, Jan, *Vznik a vývoj koncernového podniku Centroflor – rukopis*. Dolní Poustevna: Centroflor, 1985. Neustránkováno.

Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, archivní sbírka, soubor archiválií k mezinárodním výstavám bižuterie v Jablonci nad Nisou.

Literatura

DLABOLA, Miroslav. Koncernová výtvarně-technická vzorovací soutěž vyhodnocena (1.–3. část). *Sklo a bižuterie*. 1987, roč. 23, č. 24, s. 3–5.

DLABOLA, Miroslav. První část výtvarně technické soutěže vyhodnocena. *Sklo a bižuterie*. 1982, roč. 18, č. 23, s. 3–4.

DLABOLA, Miroslav. První část výtvarně technické soutěže zhodnocena. *Sklo a bižuterie*. 1984, roč. 20, č. 19, 3–4.

DLABOLA, Miroslav. První část výtvarně-technické anonymní soutěže vyhodnocena. *Sklo a bižuterie*. 1988, roč. 24, č. 22, s. 2, 4.

DLABOLA, Miroslav. Výtvarné rady – nástroj trvalého úsilí o vyšší technickou, funkční a estetickou úroveň výrobků. *Sklo a bižuterie*. 1984, roč. 20, č. 13, s. 3.

DLABOLA, Miroslav. Výtvarně technická soutěž 1988. *Sklo a bižuterie*. 1988, roč. 24, č. 5, s. 3–4.

DLABOLA, Miroslav. Výtvarně technická soutěž pro rok 1989. *Sklo a bižuterie*. 1989, roč. 25, č. 5, s. 2–3.

HRUŠKOVÁ, Kateřina – NOVÁKOVÁ, Kateřina Nora – NOVÝ, Petr. *Kaleidoskop vkusu. Československá bižuterie na výstavách 1948–1989*, Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2020. 212 stran. ISBN 978-80-86397-36-8.

Jablonec 83: Mezinárodní výstava. Jablonec nad Nisou: 1983.

KITTLER, Miroslav. I. část anonymní výtvarně technické soutěže 1989 vyhodnocena. *Sklo a bižuterie*. 1989, roč. 25, č. 20, s. 3–4.

Koncernová anonymní výtvarně-technická vzorovací soutěž uzavřena. *Sklo a bižuterie*. 1987, roč. 23, č. 2, s. 2, 4.

Koncernová anonymní výtvarně-technická vzorovací soutěž uzavřena. *Sklo a bižuterie*. 1986, roč. 22, č. 24, s. 3–4.

Koncernová anonymní výtvarně-technická vzorovací soutěž uzavřena. *Sklo a bižuterie*. 1987, roč. 23, č. 2, s. 2, 4.

Koncernová anonymní výtvarně-technická vzorovací soutěž uzavřena. *Sklo a bižuterie*. 1986, roč. 22, č. 24, s. 3–4.

Koncernová výtvarně technická soutěž vyhlášena. *Sklo a bižuterie*. 1986, roč. 22, č. 7–8, s. 5–6.

Koncernová výtvarně technická soutěž vyhodnocena. In: *Sklo a bižuterie*. 1985, roč. 21, č. 23, s. 2–3.

Nejlepší výrobky Ministerstva průmyslu ČSR roku 1988. In: *Sklář a keramik*. 1989, roč. 39, č. 7, s. 209–212.

PATOČKOVÁ, Dagmar a kol. *Jablonex. 50 let ve světě bižuterie*. Jablonec nad Nisou: Jablonex, a. s., 2002. 157 s.

Soutěž o nejlepší výrobek s. p. Jablonecká bižuterie vyhodnocena. *Sklo a bižuterie*. 1989, roč. 25, č. 23–24, s. 4.

VALCHÁŘOVÁ, Vladislava – BERAN, Lukáš – ZIKMUND, Jan (eds.). *Industriální topografie: Ústecký kraj: průmyslová architektura a technické stavby*. Praha: ČVUT, 2011. 364 s. ISBN 978-80-01-04833-7.

Vyhodnocení anonymní vnitroborové soutěže – skupina polotovary a technologie. *Sklo a bižuterie*. 1974, roč. 10, č. 11., s. 3.

Výsledky hodnocení anonymní vnitropodnikové výtvarné soutěže. *Sklo a bižuterie*. 1974, roč. 10, č. 9., s. 3.